

M W

MENS EN WERELD

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Versijnt om de veertien dagen

**23ste jaargang nummer 2
20 januari 1968**

Hoofdredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:
mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Dr. A. L. Constandse: Een historisch document
(pag. 1 en 6)

F. C. van Soesbergen: Installatie geestelijk
raadsliden bij de inrichtingen van Justitie (pag. 4 en 5)

Prof. Dr. W. van Dooren: Pastoraal Concilie (pag. 7)

Een historisch document

AAN het einde van het jaar 1967 verscheen de volledige tekst van een belangwekkend rapport der Nederlandse bisschoppen over 'geloof en leven'. Het was een antwoord op tien suggestieve klachten van de conservatieve kardinaal Ottaviani, die allerlei afwijkingen van de traditionele katholieke leerstellingen veroordeeld wilde zien. De kardinaal laakte dat de overlevering wordt verwaarloosd, dat de 'absolute, vaste, onveranderlijke waarheid' wordt onderworpen aan kritiek en dat het leergezag wordt ondermijnd. Hij betreunde dat Christus wordt beschouwd als 'eenvoudig een man', de erfzonde wordt genegeerd en 'verdorven meningen over het seksuele leven en het huwelijk worden verspreid.' De Nederlandse bisschoppen hebben gemeend, dat zij hier indirect ter verantwoording werden geroepen en zij hebben de handschoen opgenomen. Ottaviani sprak toen nog namens de Curie, het hoogste kerkbestuur, en hij hoopte blijkbaar, dat het hem zou gelukken een reeks van ketterijen en dwalingen te laten veroordelen. Wat de Nederlandse katholieke reactie aangaat moet hij dan wel teleurgesteld zijn geworden. En van humanistisch standpunt bezien is het verheugend te constateren, dat de evolutie in katholieke kring getuigt van een democratisering der kerkelijke structuur in ons land. Weliswaar beoogt het verontruste episcopaat (gevormd door de zeven bisschoppen van Nederland) een verdere afval van katholieke gelovigen te voorkomen. Maar als de kerk haar grenzen wijder maakt en daarbinnen een grotere verdraagzaamheid predikt geschiedt dat toch in de geest van Erasmus.

HET belangrijkste element in het rapport der bisschoppen is de afwijzing van elke ketterjagerij. 'Een samenvatting (syllabus) van nieuwe 'halve ketterijen' zou het geloof meer schaden dan baten,' zo leest men. Met name aan de theologen moet volle vrijheid worden gelaten in het openbaar nieuwe denkbeelden te ontwikkelen, in samenwerking met de leken (de leden der kerk dus, die geen priesters zijn) die wel degelijk gehoord moeten worden. Het ge-

loof is geen monopolie van deskundigen meer. De dispuuten tussen theologen krijgen door de moderne communicatiemiddelen onmiddellijk grote ruchtbaarheid en het publiek gaat er zich mee bezig houden. De bisschoppen zouden in dit opzicht niet graag de klok terug zetten. Ook wanneer aldus ongewenste stellingen worden geponeerd is het beter te proberen die te weerleggen dan de publicatie ervan te verbieden. 'Veroordelingen vergroten in feite, getuige de geschiedenis, het gevaar van een verscherping van meningsverschillen.' Hier domineert de vrees voor afval en afscheiding, maar die angst is dan heilzaam. Thans betreurt Rome de breuk met de Oosteuropese kerken en met de Nederlandse oud-katholieken: die breuk was niet nodig geweest. Opmerkelijk is ook de uitspraak, dat de kennis der theologen en het geloof 'wel gericht zijn op de absolute waarheid' (wat wij als humanisten niet graag zouden onderschrijven!) maar 'dat wij deze waarheid niet op een absolute wijze bezitten' (waar wij het volkomen ~~is~~ eens zijn!). Een ander stukje relativisme zit in de aanvaarding van het 'pluralistische' karakter der moderne filosofie. Het betekent dat bepaalde begrippen vatbaar zijn voor verschillende uitleggingen en dat één term op veelsoortige wijze kan worden opgevat. In het huidige cultuurpatroon betekenen woorden als natuur, persoon, zonde enz. niet meer hetzelfde als in de ouderwetse theologie. Als men daarnaar terug wil en discussies op een moderne basis zou verbieden of afremmen, zou dat 'een bron zijn van nieuwe onkerkelijkheid.'

IN het uitvoerige rapport wordt erkend dat nu elke katholiek in contact komt met niet-christenen, ongelovigen en atheïsten en derhalve kritisch gaat nadenken over de inhoud van zijn godsdienst. Hoezeer hier het humanisme doorwerkt blijkt uit de verklaringen over de maagdelijkheid van Maria, de moeder van Jezus. Gewezen wordt op tegenstrijdigheden in de bijbel dienaangaande maar ook op de mogelijkheid, het

(Vervolg op pag. 6)

KRITISCH ALLERLEI

Hulpeloos

KENT de moderne verzorgingsstaat te veel egoïsme en te weinig medeleven? Meneu te veel burgers, op zoek naar steeds meer welvaart, hun sociale plicht te hebben vervuld met het betalen van hun belasting? Het zou voorbarig zijn, dit te veronderstellen, en het is onjuist het verleden te idealiseren. Maar er zijn te veel gevallen, waarin hulpbehoevende mensen tevergeefs uitzien naar steun. De gemeente Amsterdam heeft een onderzoek laten instellen naar de moeilijkheden, waarvoor de ruim honderdduizend bejaarden in de hoofdstad komen te staan en waarin geen sociale wetten voorzien. In geval van ziekte, zo bleek uit het onderzoek, komen 8000 en wellicht zelfs 13.000 ouderen in een ernstige situatie, omdat zij niet weten tot wie zij zich moeten wenden. Vervoer naar bijeenkomsten of verwanten, en vakanties zijn voor velen niet te betalen, want de helft der bejaarden heeft een inkomen van minder dan honderd gulden per week. Van de alleenwonenden lijdt 27% aan een chronische kwaal en is 3% bedlegerig. Waarom, zo vraagt een maatschappelijke werkster, niet eens bij hen aan te gaan, van tijd tot tijd hun ramen te lappen en hun vuilnisbak buiten te zetten? 'In Nederland is geen honger meer, wel de nood van de eenzaamheid.'

Zitten blijven

ER zijn natuurlijk ook vormen van verdriet voor een andere categorie der samenleving: de kinderen. Een ervan is het leed van het zitten-blijven. In het Kerstnummer van De Groene is er voor gepleit, het 'doubleren' op de lagere school af te schaffen, omdat het een vrij willekeurige maatregel is: veel geslaagde leerlingen ontwikkelen zich later povertjes en vergeten alles (behalve lezen, schrijven en rekenen), terwijl anderzijds velen die één of twee keer zijn blijven zitten, volwassen geworden hun kennis gestadig vermeederen. De school moet inleiden in het leven, zo werd in het artikel gesteld. Een dag later bepleitte professor A. de Groot in een samenkomst van leraren ook voor voortgezet onderwijs afschaffing van de jaarlijkse selectie. Het zeven en schiften zou pas moeten plaats vinden aan het einde van de studie-periode, waarna een grote verscheidenheid van eindexamens mogelijk zou moeten zijn. Men zou behoren te on-

derscheiden tussen een kernprogramma voor alle leerlingen en een keuzeprogramma voor iedere scholier afzonderlijk. De onderwijsmethode zou dan natuurlijk grondig gewijzigd moeten worden. Maar 'een jaar overdoen', de verwijdering uit een vertrouwde klas en het gevoel van discriminatie zijn zulke zware straffen, dat een hervorming de moeite van nader overleg stellig waard is.

Sprookjes

TE ver gaat ons echter een stroming, die Sinterklaas en het Kerstmantje veroordeelt, al weten wij wel dat zij niet bestaan. De Amerikaanse professor Hagstrom (uit Wisconsin) heeft zich afgevraagd of het veel te dikke kerstmantje het symbool was van de vader (die zijn gunsten afhankelijk stelt van goed gedrag) van zwangerschap en vruchtbaarheid, of van kinderlijk heimwee. De laatste veronderstelling lijkt ons in elk geval juist. De kinderen vullen een emotioneel tekort aan met prettige dromen. De professor trok echter een vergelijking met de godsvoorstelling die is geanalyseerd door Karl Marx. Deze noemde de verbeelding van een goede godheid en een heerlijke hemel 'het hart van een harteloze wereld, de geest van geestloze toestanden,' dus een illusie, een wensdroom en een bedwelmingsmiddel. De hoogleraar vond zo ook de kerstman 'opium voor het volk'. Nu moge dit waar zijn voor de zwelgers en de zuipers die vergetelheid zoeken, het gaat ons wat ver om in het kwasi-geloof aan een verklede vader 'de klacht van onderdrukte kinderen' te zien. In de tijd der decemberfeesten zijn de ouders toch waarschijnlijk meer te beklagen dan hun kroost.

Papa

VERLEIDELIJK lijkt ons echter weer het voorstel, de Heilige Vader in te schakelen bij een humanitaire taak. De idee is van de katholieke professor B. Delfgaauw, de vurige pacifist die op 19 december voor de KRO-radio het volgende zei: 'Het Amerikaanse episcopaat heeft tot nu toe altijd achter de politiek van Johnson gestaan. Misschien zal daar eindelijk verandering in komen, nu kardinaal Spellman dood is. Wat de paus betreft: hij heeft zich toch wel kritisch uitgelaten tegenover de Amerikaanse oorlogvoering, zij het heel voor-

zichtig. Het is natuurlijk de vraag of de paus niet meer zou moeten doen. Ik herinner me een idee van een Belgische vriend van mij, die voorgesteld heeft dat de paus in Hanoi zou gaan zitten. Dan zouden de Amerikanen de stad niet meer durven bombarderen. Hij zou daar zo lang moeten blijven wonen tot de Amerikanen ophielden met oorlog voeren. Misschien laten ze de paus niet binnen in Noord-Vietnam, maar 't lijkt me van wel. Ik vind het een voortreffelijk plan.'

Democratisering

PROFESSOR Delfgaauw moet stellig tevreden zijn over een hervorming binnen de Nederlandse strijdkrachten: het leetuurverbod is opgeheven, er is geen lijst meer van publikaties die niet gelezen mogen worden. Wel mag niet alle leetuur verspreid worden. Het is de militair binnen de militaire organisatie niet toegestaan meer dan één exemplaar van eenzelfde geschrift bij zich te hebben, als de inhoud ervan door een commissie ondermijnd voor de krijgstuclit wordt geacht. Het is nu maar de vraag, wat er in de praktijk van deze concessie aan de democratie terecht komt, maar in beginsel wordt op dit punt de soldaat als een burger beschouwd. Een andere stap naar meer persoonlijke vrijheid is gezet in Amsterdam. Daar behoeft voortaan voor demonstraties geen vergunning meer te worden aangevraagd. Wel is het nodig dat 24 uur van te voren bij het stadsbestuur wordt gemeld, wie de optocht organiseren, met welk doel en langs welke route. Daarbij moet rekening worden gehouden met de eisen van het ver-

keer, terwijl de initiatiefnemers behoren mee te delen, wat zij zelf menen te kunnen doen om een regelmatig verloop van de demonstratie te garanderen.

Love-in

IN de Volkskrant heeft Johan Winkler gewaagd van een symbolische love-in, georganiseerd door de gereformeerden om ds. J. J. Buskes 'in zijn eer te herstellen'. Wat was er dan te herstellen? Wel, in 1926 zijn Geelkerken en Buskes door een gereformeerde synode in Assen uit de kerk gezet (hun gemeenten scheidde zich toen af) omdat zij niet geloofden aan de 'zintuigelijke waarneembaarheid' van de slang uit het paradijsverhaal. Met andere woorden: zij beschouwden het als een mythe. Maar nu wordt Buskes weer uitgenodigd voor de gereformeerden te preken, hoewel hij intussen tot de Ned. Herv. Kerk is toegetreden. Omgekeerd heeft Buskes in een bui van 'vergeten en vergeven' van de N.H. Kerk gevraagd, verontschuldigen aan te bieden voor haar onverdraagzaamheid... in het jaar 1886. Toen was er in de grote kerk geen plaats meer voor Abraham Kuyper en zijn 'dolerenden'. Nu is de love-in erg in de mode, maar het is toch goed zijn onderscheidingsvermogen te bewaren. In godsdienstige zaken vertegenwoordigde Kuyper in 1886 de reactie, in 1926 kon men Buskes vooruitstrevender noemen dan de gereformeerde synode. En om te spreken van 'zindelijkheid' in het denken: die bereikt men toch niet door grenzen uit te wissen. Het produkt van verdraagzaamheid moet geen hutsput zijn, maar een rijkere keuze van zeer onderscheiden fijne gerechten.

Liever dan mens te zijn...

*Liever dan mens te zijn, werd ik een wolk,
Te drijven tussen woeste vlammenzeeën;
Zij groeien aan het ochtendfirmament.*

*Liever dan wolk te zijn, werd ik een boom,
Hij staat hoog op in het heet licht te kijken,
Iedere gedachte is een blad.*

*Liever dan boom te zijn, werd ik een zee,
De zee wordt door oud gouden licht begoten,
Duizenden gestalten neemt zij aan.*

*Liever dan zee te zijn, werd ik een God,
God maakt zonnen, manen en sterren,
Met zijn hand raakt hij den einder aan.*

*Liever dan God te zijn, werd ik een mens,
Ik zou de mensheid maken tot een God
Van alle goden, zonnen en planeten.*

A. E. van Collem

Wat Duitsers geloven

HET Duitse weekblad Der Spiegel van 18 december bevat de resultaten van een opinie-onderzoek aangaande het geloof van de Westduitsers. Men moet natuurlijk zeer voorzichtig zijn inzake de uitslag van zulke enquêtes. Want hoezeer men er ook naar streeft, representatieve personen te kiezen die ondervraagd worden, zij kunnen nooit volkomen spreken namens de groep die zij vertegenwoordigen. Wij hebben dus voornamelijk te doen met tendensen, met strekkingen. Verheugend is dan, dat 89% der burgers van de Bondsrepubliek overtuigd is, dat men zonder godsdienstig geloof toch wel een goed mens kan zijn. De tijd is dus voorbij dat men godlozen gelijk stelde met zedelozen. De godsdienst wordt geen voorwaarde meer geacht om te weten wat goed en kwaad is, en evenmin om naar dat oordeel te handelen. Zedelijkheid zonder godsdienst wordt als feit aanvaard. Tegelijk vervallen ook verscheidene taboes. Zo wordt na een verkrachting abortus geoorloofd geacht door 80% der ondervraagden. Voor 70% der katholieken en protestanten is het niet meer nodig dat een bruid nog maagd is. Bijna de helft der katholieken is bereid te billijken dat de priesters gehuwd mogen zijn.

Het is ook belangwekkend te weten, welk verband er wordt gelegd tussen godsdienst en politiek. De Bondsrepubliek heeft, zo men weet, een Christelijk-Democratische Unie, die overwegend katholiek is maar ook protestanten telt. Bekende Lutherse politici der CDU zijn bijvoorbeeld Erhard, Gerstenmaier en Schroeder. Van de protestanten stemt echter slechts 29% op de CDU (42% op de socialisten en 8% op de liberalen) en van de katholieken 55%. Wat de 'koffessionslose' Duitsers aangaat, die tot geen kerk behoren maar daarom nog niet alle ongelovig zijn te noemen, vinden wij deze schattingen: 48% stemt socialistisch, 7% liberaal, 11% op de neo-nazistische NPD (niet om trots op te zijn!), 11% op de CDU, terwijl 23% geen antwoord gaf en blijkbaar 'zwevend' kon worden genoemd.

OP al deze gebieden hebben wij te doen met oordelen, die maatschappelijke consequenties met zich brengen. Dit is minder het geval met 'theoretische' problemen. Op dit terrein nu treft men veel te veel napraterij aan, een aanzienlijk portie autoriteitsgeloof, en vooral een conventioneel gedrag. Heel wat ongelovigen moeten naar buiten doen, alsof zij godsdienstig zijn, omdat zij zich dan beter conformeren aan de uiterlijke normen. Hoe kan men anders verklaren dat volgens het onderzoek voor één derde van de Duitsers 'God dood is', terwijl 94% tot een kerk behoort en 86% kerkelijk gehuwd is? Dat is geen eerlijke zaak meer. Het is waar dat 32% der proefpersonen zegt, niet meer aan God te geloven, maar dat twee derden daarvan toch wel een (kennelijk onpersoonlijk gedacht) 'hoger wezen' erkent. Slechts 10% noemt zich atheïst. Maar hier heeft men waarschijnlijk te doen met angst voor een woord (atheïsme) dat in West-Duitsland nog in slechte reuk staat.

Aan een persoonlijk voortleven gelooft nog 48% der ondervraagden (37% der protestanten en 63% der katholieken), aan het bestaan van een hel nog 34% (22% der protestanten en 52% der katholieken) en van die roomsen meent nog 47% dat er een vagevuur bestaat. Daar staat men toch wel een beetje van te kijken. Van de katholieken meent ook nog 58% dat

Jezus uit een maagd is geboren, van de protestanten slechts 20%, maar dat is rijkelijk genoeg. Wij zijn overtuigd dat een soortgelijk opinie-onderzoek in ons land heel wat vrijzinniger resultaten zou opleveren, om maar te zwijgen van Frankrijk. Maar de vraag rijst of hier werkelijk sprake is van geloof, en of men niet veeleer te doen heeft met 'napraten op gezag'.

HET weekblad maakt ook nog een onderscheid tussen degenen die alleen lager onderwijs hebben genoten en de ondervraagden die verder hebben gestudeerd. Uit deze rubricering zou dan blijken dat de mensen verlichter oordelen naarmate zij meer onderwijs hebben genoten. Wij zijn zo vrij daaraan te twijfelen. Binnen de katholieke en lutherse kerken kan dit misschien zo zijn: hoe meer kennis hoe minder neiging te geloven aan de letterlijke tekst van de bijbel. Maar in het algemeen is gezond verstand niet afhankelijk van het genoten onderwijs. Helaas immers geeft voortgezet onderwijs meer specialistische kennis, maar het zegt niets omtrent het vermogen redelijk te denken. Wat dit aangaat zijn er arbeiders die superieur zijn aan professoren...

Tot de vragen behoorde ook nog deze: 'Wat doet u als u vertwijfeld bent en niet meer weet, hoe het verder gaan moet?' Sommigen (21%) vinden dat er altijd wel een uitweg is te vinden. Anderen (17%) gaan hun hart uitstorten bij man of vrouw, moeder of vader. Dan komen de passieven, die denken: 'Komt tijd, komt raad.' (13%). Vervolgens vindt men degenen, die gaan slapen (desnoods met tabletten), dan anderen, die verlichting vinden in het schreien, en een minderheid (6%) die vertier zoekt, meestal in het drinken. Er zijn er ook die vergetelheid zoeken in de seksuele gemeenschap met een vrouw. En hoevelen zoeken steun bij God? Dat zijn er 16%. Zij gaan naar de kerk of lezen de bijbel en één antwoordt: 'Ik doe helemaal niets, ik vertrouw op God en spreek mijn gebed uit.'

A.

Onlangs is er een aantal beroeps Humanistische Geestelijke Verzorgers aangesteld in de gevangnissen, die voortaan in de plaats komen van de vrijwilligers, die we al jaren hadden. Ik kijk altijd met diep ontzag tegen deze mensen op, want het is moeilijk werk. Dat neem ik tenminste aan, want wat weet je eigenlijk van de Huizen van Bewaring en wat zich daarbinnen afspeelt, als 'gewoon' mens. En wat maakt eigenlijk de een 'gewoon' en de ander, laten we dan maar zeggen 'ongewoon.' Zwart is niet altijd zwart en in wit zijn ook nog wel de nodige nuances. Dit is geen diep-doorwrochte Humanistische wijsheid van me. Ik ben namelijk voor het eerst, onbeholpen en verbaasd, tegen het probleem van schuld en boete en berouw opgelopen, toen ik een jaar of vijf was. Een dikke veertig jaar geleden, maar 't heeft zo'n indruk op me gemaakt, dat ik het nog steeds, heel duidelijk voor me zie.

Ik was erg stout geweest. Wat ik gedaan had, weet ik niet meer, maar het kwaad was als een sneeuwbal voortgerold en had steeds meer laakbare dingen met zich meegesleept. Mijn moeder was door 't dolle heen en ik belandde, na een fikse aframmeling, in de zijkamer. Daar zette ik een enorme keel op, want als laatste voltrefter was er nog bijgekomen, dat moeder alleen boodschappen zou gaan doen. Ik moest thuisblijven en de eendjes voeren in het park ging derhalve ook niet door. Alleen thuisblijven. Die gedachte kneep me de keel dicht, maar terwijl ik mijn moeder in huis heen en weer hoorde lopen, begon ik langzaam aan het beeld te wennen. Ik was tenslotte wel eens meer alleen, als ik ziek was of met erg slecht weer. Opeens kreeg ik een grandloos idee. Als moeder weg was, zou ik naar de keuken gaan. Ik zou een boterham afsnijden en die heel dik besmeren met boter en dan jam erop, dik jam. Alsof ik dat van mijn moeder nooit kreeg, maar dit nu eens zelf te doen, stiekem, leek me geweldig en ik verheugde me er zò op, dat ik vlug achter een gordijn schoot, toen mijn moeder met haar mantel aan binnenkwam, in de hoop, dat ze me niet zou zien. Zij dacht, dat ik bang was en begon me zachtjes gerust te stellen. Nee, ik kreeg nu geen klappen meer, maar ik had mijn moeder veel verdriet gedaan! Als ik nu zei, dat ik er spijt van had, kreeg ik een zoen en dan mocht ik tòch mee. 'Me boterham,' dacht ik en de tranen sprongen in mijn ogen. We gingen eendjes voeren en ik kreeg een snoepje van de kruideniersvrouw, die vond, dat ik zo bedrukt keek. Ja, dat klopte, ik was stout geweest en bijna had ik niet meegemogen, klonk de uitleg van mijn moeder. Ondertussen dacht ik aan die onbereikbare heerlijke verse witte boterham met dik boter en aardbeienjam en ik keek nog somberder. Ach! 't Kind had ècht berouw! Nòg een snoepje en nooit meer stout zijn, hoor! 't Malle mens, ik had altijd al een hekel aan haar gehad! Wist ze veel! 'k Had niet eens spijt, ja, hoogstens van die boterham en daarom keek ik zo sip! En toch was iedereen aardig tegen me en dat maakte me nog bozer.

Wit is niet altijd zo wit als het lijkt en zwart is ook wel eens zwarter dan je op 't eerste gezicht zou denken.

Wie weet, had ik mijn vingers wel afgesneden met dat scherpe broodmes, maar een feit is, dat er nooit een lekkerder boterham met jam geweest is, dan die ene, die ik toen gemist heb. Schuld en boete in kabouterland.

'k Wil maar zeggen, 't ligt allemaal niet zo eenvoudig.

Installatie geestelijk raadslieden

Bij Inrichtingen van Justitie

Zaterdag, 6 januari vond in het Jaarbeursgebouw te Utrecht een bijeenkomst plaats, waar de eerste tien geestelijk raadslieden bij de inrichtingen van justitie die door het departement werden aangesteld werden geïnstalleerd en afscheid werd genomen van de 60 vrijwilligers, die dit werk tot nu hadden verricht. Deze bijeenkomst werd onder meer bijgewoond door de Minister van Justitie, Mr. C. H. F. Polak, het Hoofd Directie Gevangeniswezen, Drs. P. Allewijn en vele andere vooraanstaande personen uit kringen van de geestelijke verzorging in Inrichtingen van Justitie, benevens door leden van het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond.

De Heer P. A. Pols, Centraal Geestelijk Raadsman, gaf als eerste spreker een overzicht van de ontwikkeling van de geestelijke verzorging op dit gebied. Wegens de grote belangrijkheid van het onderwerp geven wij hier een uitgebreid verslag van zijn toespraak.

In 1954 deden de eerste negen humanistische raadslieden hun intrede in de inrichtingen van justitie en aan het eind van het eerste jaar hadden zij met 90 gedetineerden regelmatig toe, totdat in 1967 gemiddeld 65 dit werk verrichtten en meer dan 1000 kontakten werden onderhouden. Het begin was aarzelend, daar een zekere angst moest worden overwonnen; niet alleen door de raadslieden, die dit nieuwe terrein betraden, doch ook door de directeuren der diverse inrichtingen die moesten wennen aan dit fenomeen.

Het werk werd steeds omvangrijker, totdat ongeveer anderhalf jaar geleden duidelijk werd, dat het niet meer door vrijwilligers kon worden gedaan. Op 1 november 1966, toen de wet op het gevangeniswezen ingrijpend werd gewijzigd, kwam de feitelijke gelijkstelling van de humanistische geestelijk raadslieden met hun godsdienstige collega's tot stand en kon de overschakeling naar beroepsmensen plaatsvinden. Naar goed nederlands gebruik hebben de onderhandelingen dienaangaande vele maanden in beslag genomen, doch de besprekingen konden eind oktober 1967 worden afgesloten en nu staan tien beroepsmensen ter beschikking.

Dit werk staat op het ogenblik zeer in de belangstelling. De Verenigde Naties hebben een rapport doen publiceren over de behandeling van delinquenten en het voorkómen van misdaad. Wat tot nu toe echter ontbreekt is 'het verlossende woord.' De vraag: 'wie is nu eigenlijk die delinquent' is nog altijd niet beantwoord. Toch is er iets aan het veranderen en er kan van een groeiende belangstelling van de zijde der wetenschap worden gesproken. De vroegere emotionele benadering, de afkeer en het medelijden hebben plaats gemaakt voor het zoeken van het antwoord op de vraag: hoe de delinquent tot misdadigheid verviel.

Verder is het nog steeds zo, dat eigenlijk te veel over de delinquent wordt gepraat en veel te weinig met hem. Hij heeft te vaak het gevoel, als object te fungeren. Hij wordt bijvoorbeeld nog te vaak getutoeerd, zonder dat hij dit op zijn beurt de directeur van de inrichting mag doen. Dit zijn enkele grieven, waarover in de kring der raadslieden meermalen en vaak emotioneel wordt gesproken. Als we de zaak echter in perspectief zien, kunnen wij toch wel grote vooruitgang constateren; de open gevangenis, de sociale en medische verzorging enz., terwijl ook bij het departement een duidelijk

verlangen naar verdere vernieuwing waarneembaar is.

En nu zullen dan straks tien geestelijk raadslieden hun intrede in de gestichten doen, met het oogmerk geestelijke verzorging te gaan behartigen. Hierbij worden wij steeds geconfronteerd met het menselijk bestaan, dat een ondoordringelijk geheel is, dat zich steeds weer anders aan ons voordoet. Men dient zich steeds weer de vraag te stellen: hoe kom ik tot een leven, dat de moeite waard is. Deze vraag komt op ieder van ons af en daarmee moeten wij in het reine zien te komen. Aangezien de wetenschap ons hierop niet het antwoord geeft, moeten wij andere wegen zoeken. Daarbij is het niet mogelijk, ons los te maken van ons onderscheidingsvermogen van goed en kwaad, mooi en lelijk. Dit vormt de grondslag en is een onmisbare bron van kracht; juist, wanneer het tegen zit.

De raadslieden onderscheiden drie elementen in hun werk, hetgeen hun tot grote steun is:

a. *men kan slechts tot volledig mens komen, door ontplooiing van zijn vermogens, daarbij rekening houdende met anderen.*

b. *oproepen tot samenwerking met anderen.* De gedetineerden hebben altijd gevoeld, dat wij bij hen kwamen om naast hen te staan; het bewijs wilden leveren, dat er een relatie met hen was.

c. *ontplooiing in vrijheid en humanisering van de samenleving.*

De mens is aangewezen op de ervaringen, die hij in zijn leven opdoet. Ieder verwerkt deze echter op zijn eigen wijze. Iedere visie draagt een persoonlijk karakter, terwijl bij nieuwe ervaringen, de mens zichzelf vaak niet begrijpt. Een verzet tegen de gevestigde orde is dan vaak het gevolg. Bij afwezigheid van een levensovertuiging wordt de deur vaak op een kier gezet voor crimineel gedrag. Het is natuurlijk mogelijk, dat de mens zich uit eigen kracht een nieuw bestaan verwerft, doch daarbij kan de hulp van een geestelijk raadsman zeer belangrijk zijn. Een werkelijk contact kan echter alleen tot stand komen, wanneer men de delinquent onvoorwaardelijk accepteert. Daarna dient men dan gezamenlijk te denken over het beeld, waarmee de delinquent was vastgelopen. Vanzelfsprekend gaat het hier niet primair om 'woordverkoonding', maar veeleer om het opbouwen van een relatie, waardoor het zelfonderzoek op gang komt. Het komt vaak voor, dat men in dit geval zijn opvattingen wil controleren aan de hand van die van de raadsman, doch het spreekt vanzelf, dat de cliënt met zichzelf in het reine dient te komen. In deze geest is nu gedurende ongeveer 13 jaren door de geestelijk raadslieden gewerkt. Gedurende al deze jaren werden steeds twee eisen aan deze mensen gesteld en wel: a een voldoende duidelijke voorstelling van de eigen levensovertuiging en b het vermogen, zich zo te kunnen inleven in een cliënt, dat een relatie mogelijk was. Dit was geen gewone zaak van gewone mensen; het was eerder ongewoon te noemen, en stelde hoge eisen aan de geestelijke spankracht van de raadslieden. Zij moesten voortdurend aandacht besteden aan het facet mensbeeld van de humanistische levensovertuiging en een onbaatzuchtige belangstelling voor de cliënt aan de dag leggen. Dit zijn twee maatstaven: zich hebben op eigen levensovertuiging en in staat zijn een relatie aan te gaan, die gegolden hebben bij de werving en de selectie van de vrijwilligers en die tevens bij de aanstel-

ling van de beroepskrachten hebben gegolden. Vandaar onze grote waardering voor de vrijwilligers, waarvan velen gedurende tal van jaren hun vrije tijd hebben besteed aan dit werk in een periode, waarin de menselijke waardigheid vaak met voeten werd getreden.

Vele sprekers

Op deze bijeenkomst werd eveneens het woord gevoerd door Drs. P. Allewijn, Hoofd Directie Gevangeniswezen, uit wiens toespraak wij o.a. noteerden, dat de nieuwe raadslieden eigenlijk twee Heren dienen, waarvan de een reeds het woord had gevoerd en de ander namens het departement ook gaarne iets wilde zeggen. Hij schetst dan, hoe de zaak van de geestelijke verzorging zich in de loop der jaren heeft ontwikkeld tot in september 1966 officieel de gelijkstelling met de godsdienstige geestelijke verzorging werd verkregen. Hiermede is de periode der part timers afgesloten en begint die der full timers. De Nederlandse taal schijnt volgens spreker niet bij machte te zijn, voor deze begrippen andere woorden te vinden, hoewel hij nog gedacht heeft aan amateurs en professionals, maar bij 'amateurs' zou de indruk gewekt kunnen worden, dat het werk amateuristisch zou worden gedaan; neen, dan zou de benaming, die onze Zuiderburen hiervoor kennen, n.l. 'liefhebbers' beter op zijn plaats zijn. Zij hebben namelijk dit werk gedurende al deze jaren gedaan met de bedoeling 'lief te hebben.' Dat is ook de instelling, die men behoort te bezitten; de onverdracht hand, die wordt uitgestoken. Toch betreunde spreker het in zekere zin, dat aan deze periode nu een einde was gekomen. Aangezien de vrijwilligers ook nog in een andere omgeving verkeerden, was de kans niet groot, dat het werk zou kunnen gaan lijden, omdat de raadslieden last kregen van bedrijfsblindheid of beroepsdeformatie. Het gevaar zou kunnen bestaan, dat het werk door beroepsmensen teveel beroepsmatig werd gedaan in tegenstelling tot de vrijwilligers, waar het 'uit het hart' kwam. Aan de andere kant hebben de beroepskrachten het voordeel, dat zij beter in de gelegenheid zijn contact te hebben met directeuren van inrichtingen en asyls enz. Toch zal het niet eenvoudig zijn, het werk van de part timers over te nemen. Het is nooit eenvoudig, het werk van pioniers voort te zetten en hij hoopt, dat de raadslieden hun beslissing rijpelijk hebben overwogen, omdat er met deze arbeid weinig eer valt te behalen en men uitsluitend in de publiciteit komt, wanneer er geen resultaten worden behaald. Spreker hoopt, dat de nieuwe raadslieden in hun hart volledig amateur en 'liefhebber' zullen blijven.

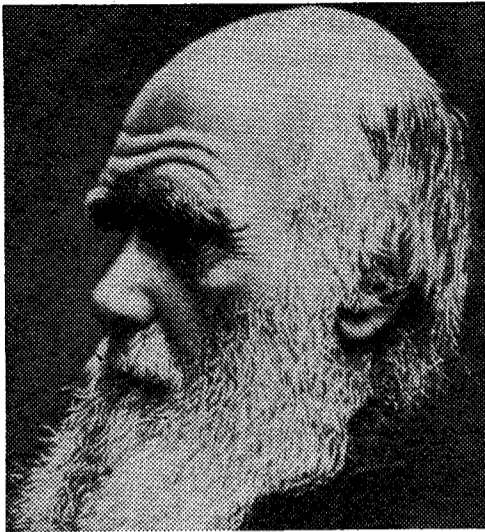
Tot slot werd het woord gevoerd door Prof. J. P. van Praag als Algemeen Voorzitter van het Humanistisch Verbond.

Deze noemde het een stoute onderneming, na de 2e wereldoorlog in Nederland de gedachte van humanistische geestelijke verzorging te verwirkelijken. Het was een uniek experiment, dat nog nooit ter wereld was verricht. Al gauw kwam het werk tot grote ontplooiing en een steeds groeiend aantal heeft gedurende tal van jaren de elementen van de humanistische gedachtewereld, ook in de inrichtingen van Justitie aan de orde gesteld en wel in een perspectief, waarin ook de geestelijke vorming van de zelfstandige mens aan de orde is. Daardoor hebben zij tevens een bijdrage geleverd tot verbetering van de geestelijke volksgezondheid. Deze zaken hangen ten nauwste met elkaar samen. Gezondheid en geestelijke gezondheid zijn niet mogelijk zonder een levensperspectief. Daarom nam het Humanistisch Verbond taken ter hand op die gebieden, waar de overheid zeggenschap heeft over de burgers, zoals in het leger en in de inrichtingen van justitie. Dit was echter geenszins vanzelfsprekend en aan de hand van de vele stukken, die in de loop der jaren zijn geproduceerd, zou spreker vele anedotes kunnen vertellen, die zouden illustreren, hoe moeilijk het vaak toeging in de gesprekken

(Vervolg op pag. 5)

Van aapmens tot afmens

MET belangstelling nam ik kennis van de discussie tussen dr. F. J. Verheyen en dr. J. P. van Praag (M. en W. 11 en 25 nov.). Het viel mij hierbij op, dat Van Praag niet reageert op deze stelling van eerstgenoemde: 'Beestachtigheden hebben het leven nooit vernietigd, integendeel, het is er vrijwel steeds verder door verrijkt, juist via het door Darwin geformuleerde mechanisme.' Dr. Verheyen is blijkbaar overtuigd van de *onbeperkte geldigheid* van Darwins theorieën, ook ten aanzien van de mens. Toch meen ik, dat naast Darwins opvattingen, die zo goed pasten in het geestelijk klimaat van de 19de-eeuwse westerse kapitalistische maatschappij met zijn onbegrensde 'struggle for life', een andere factor in de menselijke evolutie van minstens even groot belang is geweest, nl. die van het wederkerig dienstbetoon. Het was Peter Kropotkin (1842-1921), die hierop voor het eerst de aandacht vestigde in zijn boek 'Mutual aid, a factor of evolution' (1912). Hij wijst hierin op het feit, dat er bij dieren en niet alleen bij mieren, termieten, bijen en wespen, allerlei vormen van onderlinge hulp bestaan. Ook in de geschiedenis van de mens zijn deze aan te tonen. Men denke aan de clan, de boerengemeenschap (de Russische 'mir'), de gilden, de Russische artels (verenigingen van jagers, vissers, ambachtslieden of handelaren), enz. De groei van de autocratie en de nationale staat heeft vele van deze vormen van 'mutual aid' vernietigd, aldus Kropotkin. Andere bleven bestaan zoals de nabuurhulp op het platteland. Het wederkerig dienstbetoon heeft in de menselijke geschiedenis geleid tot verrijking van het leven en ontwikkeling van de cultuur. Helaas zijn Kropotkins opvattingen de laatste tijd

Charles Darwin

op de achtergrond gedrongen, alhoewel men ook in kringen van biologen meer en meer overtuigd raakt van de wezenlijke betekenis van coöperatie in de ontwikkeling van het leven, zoals mij onlangs nog door prof. Van Iersel werd bevestigd.

Daarom zou het goed zijn wanneer ook door humanisten weer eens aandacht wordt besteed aan de ideeën van de revolutionaire prins Kropotkin, die ongetwijfeld de invloed van enkele fundamentele grondgedachten van het Russische geestesleven, vooral die in zake het wezen van de menselijke gemeenschap en maatschappij, heeft ondergaan. Onbetwistbaar was hij ook een groot natuuronderzoeker. Juist nu is het van belang zijn ideeën op hun waarheidsgehalte te toetsen, zowel in theoretisch (de antropologie) als in praktisch opzicht. Wij leven niet meer in de tijd van Adam Smith en Darwin maar in een wereld, die bedreigd wordt met ondergang door zinloze en anachronistische tegenstellingen en strijd. Het gaat niet meer om de 'survival of the fittest' maar om 'one world or none.'

P. KRUG

WOORDEN

HET is tegenwoordig gewoonte, bij het einde van een jaar niet alleen grote gebeurtenissen, maar ook gesproken woorden in de herinnering terug te roepen. Hier zijn er een paar: President Johnson tot zijn dochter Luci: 'Je pappie zou wel eens de geschiedenis kunnen ingaan als de man, die de derde wereldoorlog heeft ontketend.' Svetlana over haar vader Stalin: 'Mijn vader was een goed mens.' Melina Mercouri, toneelster: 'Ik ben als griekse geboren en zal als griekse sterven. De heer Pattakos werd als fascist geboren en zal als fascist sterven.' Brigitte Bardot: 'Mijn vermogen tot liefde kent geen grenzen. Het volkomen geluk zou voor mij een nacht zijn, die nooit ophoudt.' John Lindsay, burgemeester van New York: 'De minirok is een nuttig ding. Zij staat de jonge meisjes toe sneller te lopen, wat zij misschien ook wel moeten doen.' Charles de Gaulle: 'Er is geen sprake van dat de sociale verzekering de kosten van de pil zou moeten vergoeden. Zij betaalt ook niets voor auto's, en allebei dienen zij ter verstrooiing.'

GARMT STUIVELING

TER gelegenheid van het feit, dat Garmt Stuiveling op 21 december zestig jaar is geworden, publiceerde het Multatuli-Genootschap (waarvan hij voorzitter is) een studie van de navorser Henri A. Ett over de opvoeringen van Multatuli's Vorstenschol, in de periode van 1875 tot 1879. Het stuk blijkt goed en vaak geestdriftig te zijn ontvangen, over de hoofdrol van Mina Kruseman (koningin Louise) waren velen minder te spreken. Garmt Stuiveling heeft zelf een reeks verspreide geschriften van zijn hand verzameld: *Willens en Wetens* (uitg. Querido) en *Vakwerk* (uitg. Tjeenk Willink) ter gelegenheid van een kroonjaar, dat aanleiding gaf om de grote betekenis van zijn werk nog eens te onderstrepen.

Installatie geestelijk raadslieden

(Vervolg van pag. 4)

met andersdenkenden. Dit vond voor een groot deel zijn oorzaak in het feit, dat humanisten als 2e rangs burgers werden beschouwd, waarvan werd gezegd, dat het ze niet mogelijk was een houdbare moraal op te bouwen. Men vertelde zelfs, dat ze behoorden tot dat deel der bevolking, waarvoor men geen respect behoefde te hebben. Met dankbaarheid maakte prof. van Praag gewag van de gesprekken met de heer Lamers, die destijds de gesprekspartner bij het departement was. Hoewel hij Rooms-Katholiek was, zei hij eens, dat het niet beslissend was hoe hijzelf over de vragen des levens dacht, doch uitsluitend en alleen datgene, wat mensen voor elkaar konden doen. Gedurende vele jaren is deze samenwerking met de heer Lamers en zijn afdeling voorbeeldig geweest en bijzonder constructief. De heer van Praag wilde nog eens onderstrepen, dat uit dit contact met de heer Lamers vaak veel troost is geput. Deze woorden werden op hun beurt met luid applaus van de zaal onderstrept.

Ook van de zijde van de toenmalige minister Donker en van de commissie voor de buitenkerkelijke geestelijke verzorging in de gevangnissen, onder voorzitterschap van K. Toornstra werd veel medewerking ondervonden. De generatie van nu kan nauwelijks begrijpen, dat er zoveel moeilijkheden overwonnen moesten worden. Ook heden ten dage wordt een uitstekend

contact met het departement onderhouden en hiervoor is erkentelijkheid verschuldigd aan de heer Allewijn. Het meest erkentelijk dienen wij echter de vrijwillige raadslieden te zijn, die gezorgd hebben voor de kwaliteit van het werk, berustende op hun mentaliteit, wijsheid en toewijding.

Hierover mogen wij niet licht denken. Er was een enorme werkkraft en veel doorzettingsvermogen nodig, om door de jaren heen, deze arbeid tot een succes te maken. Daaraan is het te danken, dat er gelijkstelling bestaat en beroepskrachten konden worden aangesteld. Tussen de Minister en het Verbond is echter een scherpe correspondentie gevoerd, die weliswaar niets afdeed aan het wederzijds respect, noch iets te maken had met persoonlijke sym- of antipathieën, maar daarom niet minder fel was. Het Humanistisch Verbond acht het n.l. niet aanvaardbaar, aldus prof. van Praag, dat de humanistische beroepskrachten niet automatisch in dezelfde rang worden aangesteld als de godsdienstige raadslieden. Het gaat hier om het ambt, een geestelijke roeping en door hun mentaliteit en hun wijsheid, worden de raadslieden door het Verbond geroepen geacht. Dit is ons standpunt, zegt prof. van Praag en hij vervolgt met te zeggen, dat men er oog voor heeft gehad, dat niet helemaal aan de wensen tegemoet gekomen kon worden en daarom heeft men gemeend, toch te moeten beginnen, opdat het werk ook in de komende jaren van dezelfde kwaliteit kon blijven. De vrijwillige raadslieden hebben hiervoor de grondslag gelegd.

Met nadruk wil prof. van Praag vervolgens ook de vrouwen in zijn dankwoord aan de vrijwilligers betrekken. Ook dezen hebben in het werk van hun mannen een groot aandeel gehad, doordat zij niet alleen vaak avond aan avond alleen thuis zaten, maar – en dat is misschien nog erger – ook de druk van het werk hebben gedragen. Toch meent prof. van Praag in de geest van de vrijwilligers te spreken, wanneer hij niet over het brengen van offers wil spreken. Men kon het eenvoudig niet laten en dan is het geen offer, maar meer een vervulling. Tot besluit spreekt hij zijn vertrouwen uit, dat de nieuwe raadslieden zich de hun opgedragen taak waardig tonen, door de kwaliteit van het werk en door de inzet van hun persoon.

Hierna dankt de heer Pols in de persoon van de heer Gerritsen, als oudste in jaren, de vrijwilligers. Als vertegenwoordiger van de zojuist geïnstalleerde raadslieden spreekt daarna de heer Betumen.

Rest ons nog te vermelden, dat de bijeenkomst werd opgeluisterd door muziek, ten gehore gebracht door leden van het muziekensemble Syntagma Musicum, die de aanwezigen kennis lieten maken met diverse charmante werkjes van over het algemeen – althans uw verslaggever – onbekende componisten, waarmede zij veel bijval oogstten.

Al met al een zeer goed geslaagde bijeenkomst, die de schijnwerper richtte op dit bijzondere onderdeel van ons werk.

F. C. VAN SOESBERGEN

DE STEM VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

In zijn vergadering van 5 januari j.l. besloot het hoofdbestuur een verklaring af te leggen inzake de oorlog in Vietnam en deze aan de nederlandse pers toe te zenden.
Wij laten de tekst van deze verklaring hieronder volgen.

Temidden van de veelvuldige bedreigingen van de vrede in de wereld, krijgt de oorlog in Vietnam door zijn omvang en duur meer en meer een fataal karakter. Daarom dient iedere mogelijkheid om tot een bevredigende beëindiging van die oorlog te komen te worden aangegrepen.

Wij hebben steeds beseft, dat ons een grote terughoudendheid past in zaken waarover op grond van een levensovertuiging moeilijk eenduidige uitspraken zijn te doen, temeer daar in de wereld recht en onrecht zo geschakeerd verdeeld zijn.

Wij hebben er dan ook geen behoefte aan de Verenigde Staten als zondebok aan te wijzen. Maar er zijn morele waarden in het geding die op dit moment tot spreken nopen. Dat besef dringt zich te sterker op, nu de ontwikkeling van de laatste maanden de indruk vestigt, dat deze oorlog geen uitzicht meer biedt, maar partijen veeleer voortdrijft op een weg van zinloze verruwing en vernietiging.

Onder deze omstandigheden is het niet langer aanvaardbaar dat de oorlog in Vietnam meer en meer wordt verhevigd met alle gevolgen daarvan voor de vernietiging van menselijk leven, voor de mogelijkheden tot ontwikkelingshulp en vestiging van de 'great society,' voor de ontspanning in de internationale samenleving en voor het risico van uitbreiding van het conflict tot een wereldramp.

Daarom menen wij dat de ogenschijnlijke bereidheid van Noord-Vietnam om vredesonderhandelingen op aanvaardbare wijze te openen, niet mag worden genegeerd. Wij zijn dan ook tot de overtuiging gekomen dat de onmiddellijke en onvoorwaardelijke stopzetting van de bombardementen op Noord-Vietnam en de oorlogshandelingen tegen Noord-Vietnam noodzakelijk is. Wij zien geen overwegingen van prestige of politiek beleid, die kunnen opwegen tegen deze overtuiging, die door diepe bezorgdheid voor menselijkheid en wereldvrede wordt ingegeven.

Wij doen dan ook een beroep op het Nederlandse volk, de politieke partijen en de regering, om met kracht te bevorderen dat deze maatregel verwerkelijkt wordt.

Utrecht, 8 januari 1968.

Het hoofdbestuur van het
Humanistisch Verbond,

Prof. dr. W. van Dooren,
Algemeen secretaris.

Prof. dr. J. P. van Praag,
Algemeen voorzitter.

kleine dieren

*Nan en ik,
Keken zo graag van de heuvel naar zee.
Door het spaarzame woud van kastanjes,
Pijnbomen, eiken, olmen;
De zee was blauwer dan de lucht.*

*Nan en ik,
Keken zo graag naar zee,
Zittend als twee kleine dieren.
Heerlijk was het naar zee te staren,
Stil zittend als dieren,
Stil zittend als de zee.*

*Nan en ik,
De gezichten naar zee,
Daalden de trap af
Van rood koraal en wit marmer.*

*Zij dreven als eenden in zee.
Toen zag ik de olmenbladeren,
Wanhopig dwarrelend als bevende harten,
Zich hechten aan Nans haar.*

*Nan en ik,
Stil zittend onder de olmenbomen,
Waren zachtzinnig,
Waren zo zachtzinnig,
Als kleine dieren die staren naar zee.*

(Koreaanse dichter)
SHIN SOK-JONG

ZONNEFORNUIS

IN de Franse Pyreneeën is de bouw voltooid van een reusachtig zonnefornuis. Meer dan zestig spiegels weerkaatsen het zonlicht op een spiegel van 2450 vierkante meter, die zijn brandpunt heeft in een oven. Daarin kan materiaal (twee tot drie ton) worden verwarmd tot een hitte van 3500 graden Celsius.

Een historisch document

(Vervolg van pag. 1)

geboorteverhaal symbolisch te verklaren. Het is ook voor ons zeer wel mogelijk allerlei mythen zinnebeeldig op te vatten. Het 'heilig verhaal' is dan niet waar gebeurd, maar de verbeelding heeft er wel een bedoeling in gelegd, bewust of onbewust. Hetzelfde kan men zeggen ten aanzien van het avondmaal: men behoeft de communie niet letterlijk aldus te zien, dat brood en wijn werkelijk en fysiek gesproken zouden veranderen in Christus' vlees en bloed. Ook de afstamming van één mensenpaar, Adam en Eva, blijkt geen 'absolute waarheid' meer te zijn: 'De afstamming van allen uit één stamvader is nooit door het leergezag op het hoogste niveau uitgesproken.' Zo blijken er meer rekkelijkheden mogelijk dan voorheen door de kerk werden toegelaten. Nood breekt wet, zo zou men kunnen zeggen. Vooral jongere intellectuelen in de universitaire centra worden ongeduldig ten aanzien van het voortduren van sectarisme en onverdraagzaamheid. En in dit verband wordt het ook urgent geacht een nieuwe regeling betreffende het gemengde huwelijk op korte termijn in te voeren. Het komt allemaal wel laat, eigenlijk een eeuw na de

opbloei van het protestantse modernisme, maar de stilstand is beëindigd en men is op weg.

WIJ humanisten zijn natuurlijk het meest geïnteresseerd in de praktische, sociale gevolgen van deze meer vrijzinnige benadering. Inzake de zedeleer wordt erkend, dat er algemeen-menselijke oordelen zijn, waardoor mensen met zeer uiteenlopende opvattingen toch kunnen samenleven. De katholieken vragen dus, vooral in een zo gemengde samenleving als de onze, welke de zin en de inhoud is van traditionele ethische eisen. 'Aangezien het natuurlijk-menselijke eisen zijn, kunnen veel gelovigen het zinvolle niet meer begrijpen van door de kerk opgelegde normen, omdat de argumentatie voor hen niet meer opgaat.' En dan volgt deze verheugende passage: 'Een feit is dan dat veel gelovigen... een zedelijke eis, die niet innerlijk zinvol wordt gemaakt, doch alleen 'vanuit het gezag' wordt opgelegd, hoe langer hoe meer naast zich neerleggen.' De interpretatie van de 'natuurwet' moet op een moderne, zinvolle wijze geschieden. 'Zo niet dan brengt de kerk haar gezag in discrediet bij de gelovigen.' Dit laatste punt is daarom zo belangrijk, omdat hier, op dit

punt althans (niet nog inzake de 'openbaring') wordt gebroken met de eis, te geloven op gezag: een stelling moet worden waargemaakt, ook al blijkt dan haar betrekkelijkheid, terwijl haar toepassing afhankelijk is van het cultuurmilieu. Dit laatste thema wordt in het rapport slechts aangeroerd. Misschien echter is het belangrijker dan de rest van het lijvige stuk. De gezagscrisis, die wij doorleven, is allereerst een maatschappelijke crisis waarin alles aan kritiek en twijfel is onderworpen: de eigendomsverhoudingen, de sexuele zeden, de politieke gewoonten, de inhoud van de morele geboden en verboden, kortom: het gedrag van mensen jegens hun medemensen. In een samenleving die veel beloften inhoudt maar tegelijkertijd met vernietiging wordt bedreigd kon een diepgaande crisis niet uitblijven. De mensen zijn niet bang van God, maar van elkaar. Of Maria maagd was en Adam ons aller eerste vader, is een belachelijk probleem ten aanzien van de ware nood der tijden. Anderzijds echter is ieder blij van vrijer en zelfstandiger denken op elk terrein verheugend. En daarom kan een humanist instemmen met de Volkskrant, die het rapport der bisschoppen een historisch document noemde. **CONSTANDSE**

Pastoraal concilie:

OPENHEID EN SAAMHORIGHEID

Stelt u zich eens voor, dat op het eerstvolgende congres van het Humanistisch Verbond de secretaris van de synode van de Nederlands Hervormde Kerk bij de behandeling van de voorstellen het woord zou voeren en amendementen zou indienen, dat aan commissies, die rapporten voorbereiden voor het congres, ook deelgenomen werd door pastoors en predikanten, dat er een speciale delegatie van kerken en levensbeschouwelijke groeperingen op het congres zijn oordeel over de stukken zou geven, ...dan zou u bij benadering de situatie hebben, zoals die op het pastoraal concilie van de R.K. Kerk in Nederland bestaat. Tijdens de plenaire vergadering zoals die plaats vond van 3 t/m 5 januari in Noordwijkerhout, waren de vertegenwoordigers van de diverse geloofsgemeenschappen en de waarnemer van het Humanistisch Verbond volwaardige deelnemers, met slechts één beperking: ze hadden geen stemrecht. Het is duidelijk, dat het hier bepaald niet alleen om een kwestie van beleefdheid jegens andersdenkenden gaat, en dat het nog minder gaat om een heimelijke beïnvloeding van anderen om ze te kunnen inpalmen, - motief van de grote inspraak, die aan anderen wordt gegeven, is de wens, om direct ter plaatse hun oordeel te kunnen vernemen om in verband hiermee het eigen oordeel des te beter te kunnen vormen. Enerzijds zou men het kunnen zien als een teken van sterkte: men vreest de anderen niet en is er ook niet bang voor zelf een verkeerde richting uit gestuurd te worden, anderzijds kan men het ook uitleggen als een teken van eigen onzekerheid, alsof men niet zonder steun van buiten tot een eigen oordeel durft komen. De waarheid zal wel in het midden liggen, maar een feit blijft het, dat deze grote openheid bijzonder weldadig aan doet. Men heeft eenvoudig niets te verbergen. Dit laatste wordt ook weer bewezen door de grote faciliteiten, die aan de pers worden gegeven. Gedurende de gehele vergadering waren ruim 70 (!) journalisten aanwezig, terwijl ook een televisieploeg de grootste tijd erbij was.

Was deze concilievergadering nu representatief voor de R.K. Kerk in Nederland? Formeel en organisatorisch: ja. De vergadering bestond immers, behalve uit de bisschoppen, uit gekozen delegaties van de zeven bisdommen (elk tien leden, waarvan zeven leken), een delegatie van ordegeestelijken (10 leden), 15 door de bisschoppen aangewezen leden ter voorkoming van bepaalde lacunes, de centrale commissie (5 leden plus twee bisschoppen) en het college van vertegenwoordigers, afgevaardigden en waarnemers, tezamen 109 stemgerechtigde en 11 niet-stemgerechtigde leden. Meer dan de helft, ruim 60 leden van de stemgerechtigden, waren leken. Desondanks kon men zich terecht afvragen, of alle stromingen binnen de kerk voldoende waren vertegenwoordigd: wanneer men cijfers hoort noemen, als zou slechts 30 of 40% van de gehele kerk tot de 'progressieven' gerekend mogen worden, uiteraard een schatting, dan is het wel opvallend, dat op de vergadering het conservatieve geluid volkomen ontbrak. Zelfs de redacteur van het blaadje van de zeer behoudende 'confrontatie'groep, bevond zich niet in de zaal, maar was op de perstribune. Anderzijds werd ook het extreem-progressieve geluid, dat op de vergadering een jaar geleden in Rotterdam zo duidelijk klonk, nu nauwelijks gehoord. Zodoende waren er ook geen duidelijke controverses, men poogde tezamen met de bisschoppen de zaken van de eigen kerk zover te regelen, als maar mogelijk

was binnen de speelruimte die door 'Rome' gelaten werd. Een sprekend voorbeeld hiervan is uiteraard de celibaats-kwestie. In Nederland kan men geen besluit nemen, dat priesters voortaan mogen huwen, maar men deed wat men kon: met algemene stemmen werd een resolutie aangenomen, waarin letterlijk stond: 'dat in de nederlandse kerkprovincie verdere en duidelijke mogelijkheden gezocht moeten worden om gehuwden tot het ambt te roepen en priesters die een huwelijk sluiten of reeds gesloten hebben, in kerkelijke functies werkzaam te doen zijn.' De bisschoppen verscholen zich ook bepaald niet achter hun functie: regelmatig deden ze persoonlijk mee aan de discussie, met name op de tweede vergaderdag. Men kon op geen enkel moment de indruk krijgen, dat de kardinaal of één van de bisschoppen zijn wil wenste op te leggen: integendeel, over en weer heerste een grote mate van solidariteit. Wel verloren sommige moties hun scherpte juist door de wens ze met algemene stemmen aangenomen te krijgen. Anderzijds waren verschillende moties zodanig in der haast geformuleerd, dat ze terecht weer terugverwezen werden voor een nieuwe redactie. Over één kwestie had de leiding van de vergadering (een voor dit doel samengesteld college van voorzitters, met als eerste voorzitter de psycholoog Prof. dr. J. G. Snijders, rector van de Groningse universiteit) een onvruchtbare discussie moeten en kunnen voorkomen: over de vraag of men een delegatie naar Rome zou sturen vanuit het pastoraal concilie om de nederlandse situatie uiteen te zetten. Iedereen was het er immers over eens, dat er veel misverstanden heersen over de nederlandse R.K. Kerk in de gehele katholieke wereld en dat er veel aan 'public relations' gedaan zal moeten worden. Als men een algemene motie in deze zin had voorgelegd, was deze zeker met algemene stemmen aanvaard. Velen twijfelden echter aan het nut een delegatie naar Rome te sturen, om verschillende redenen en de motie werd verworpen met één bisschop en 37 anderen voor, 61 tegen en 4 blanco.

Verwarrender nog waren de zaken met het rapport over 'gezagsopvattingen en gezagsbeleving,' het eigenlijke thema van deze vergadering. De commissie, die dit rapport had uitgebracht, was aanvankelijk, lang vóór het concilie, ingesteld uitsluitend om de bisschoppen van advies te dienen. Later had men de commissie omgezet in een studiecmissie van het concilie zonder er nieuwe leden aan toe te voegen. Om nu zo spoedig mogelijk een plenaire vergadering te kunnen beleggen, had men het rapport van deze commissie, die een slag vóór lag op alle andere commissies, genomen. Op het laatste moment had men nog wat eenzijdigheden proberen weg te werken door een ad hoc ingestelde groep theologen een rapport te laten toevoegen. Bovendien was er een stortvloed van opmerkingen, overwegingen, aantekeningen van alle kant binnengekomen. Dit was als geheel een onoverzichtbare zaak, waaraan nog een samenvatting van alle belangrijke punten werd toegevoegd en op de vergadering aan de deelnemers uitgereikt. Deze maakte alles nog onoverzichtelijker. Men besloot daarom een nieuw rapport te laten samenstellen op grond van alle nu aanwezige gegevens, door een nieuwe commissie, zodat de vergadering wat dit punt betreft, het karakter gekregen had van een soort 'hearing.' Om toch niet zonder inhoudelijke beslissingen te nemen uiteen te gaan, werd besloten aan alle delegaties te vragen, concrete punten n.a.v. het rapport

naar voren te brengen, zodat deze in stemming gebracht konden worden. Dit betrof vooral zaken van decentralisatie, planning, lekenvertegenwoordiging, inspraak bij benoemingen e.d. In dit verband moet speciaal genoemd worden het door de vertegenwoordigers van kerken en humanistisch verbond naar voren gebrachte punt, dat de bestaande situatie van contact en samenwerking, zoals die op landelijk niveau bestaat, ook wilde vastleggen op regionaal en eventueel plaatselijk niveau: eenstemmig werd aangenomen de volgende zinsnede: 'er moet bovendien gestreefd worden op de verschillende niveaus (bedoeld is: landelijk, regionaal en plaatselijk W.D.) naar vormen van permanent contact en samenwerking met andere geloofsgemeenschappen en levensbeschouwelijke groeperingen.' Deze 'aanbeveling' van het pastoraal concilie zal vooral kunnen dienen als ruggesteun bij alle pogingen die steeds meer ondernomen worden om alle verschillende groeperingen uit hun wederzijds isolement te halen. Het is immers een levensnoodzaak voor de nederlandse samenleving, dat de verschillende groeperingen niet meer aan elkaar voorbij gaan, maar in zo nauw mogelijk contact met elkaar treden. Ik meen, dat het Humanistisch Verbond een dergelijke tendens alleen maar kan toejuichen en zoveel mogelijk bevorderen. Het Pastoraal Concilie is een mijlpaal in deze ontwikkeling. Het is bijzonder verheugend, dat het Verbond hier niet aan de kant blijft staan en mij als waarnemer heeft afgevaardigd om aan het beraad deel te nemen. Bovendien zijn ook in een aantal studiecmissies, die rapporten voorbereiden voor volgende zittingen, humanisten aanwezig. Afgezien van het grote belang dat de aanwezigheid van een waarnemer heeft voor het wederzijds contact, moet ook gezegd worden, dat het voor die waarnemer uitermate boeiend is om de grote doorbraak in progressieve zin in de katholieke kerk mee te maken. Ik vind het werkelijk opzienbarend.

W. VAN DOOREN

OPROEP

Jongerenkadertraining voor humanistische jongerenactiviteiten is in voorbereiding bij de werkgroep Jeugd en Jongeren. De training zal bestaan uit 2 weekends en 4 zaterdagse bijeenkomsten in max. 3 maanden (vermoedelijk maart, april, mei). Ook wordt enig werk thuis verlangd, alsmede een nog te bepalen bijdrage in de kosten. Met aspirant-deelnemers zal groepsgewijs vooraf gesproken worden over hun wensen en opdat zij weten waar ze aan beginnen. Geïnteresseerden (18-30 jaar) kunnen zich opgeven bij de sekretaris v. d. Werkgroep, Marathonweg 71, Amsterdam.

DE OOIEVAAR

'DE Haagse jeugd moet het geloof in de ooievaar niet worden ontnomen,' aldus het Haagse gemeenteraadslid J. C. Hooykaas, lid van de Boerenpartij. Hij voelde niets voor seksuele voorlichting en kante zich vooral tegen de NVSH, die in 1967 de leiding heeft gehad van een cursus over seksuele problemen op vier ULO-scholen. De heer Hooykaas meende, dat aan de kinderen beter de beginselen van de wijsbegeerte onderwezen konden worden!

Radiolezingen

Radio (Hilv. II)

Zondag 21 januari 9.45-10.00 uur: mevr. E. L. Sleuwenhoek-Hajek: 'Welkom vriend en vreemdeling'.

Zondag 28 januari 9.45-10.00 uur: G. Stuivering: 'Uit humanistisch oogpunt'.

ORIËNTATIE

serie A: *Huwelijk en gezin*

- 1 verkering en verloving
- 2 trouwen
- 3 gezinsvorming en opvoeding
- 4 het gemengde huwelijk
- 5 gezin en maatschappij

serie B: *De mens en zijn wereld*

- 1 atoom en kosmos
- 2 existentie
- 3 evolutie
- 4 autonomie
- 5 relativiteit

serie C: *Aziatische godsdiensten*

- 1 islaam
- * 2 confucianisme/taoïsme
- * 3 hindoeïsme
- * 4 boeddhisme
- * 5 zen-boeddhisme

serie D: *Wereldproblemen*

- 1 het bevolkingsvraagstuk
 - * 2 welvaart-armoede
 - * 3 oorlog-vrede
 - * 4 het rassenvraagstuk
 - * 5 communisme en democratie
- * deze deeltjes zullen in de loop van 1968 verschijnen.

prijs per serie f 2,50

deze series bevatten ieder vijf helder geschreven deeltjes, die uitstekend kunnen dienen als uitgangspunt in gespreksgroepen.

ieder deeltje telt ongeveer 24 blz.

bestellingen aan het centraal bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

Kalender 1968

Wij hebben nog een beperkte voorraad van de H.V.-kalender.

Evenals voorgaande jaren is deze weekkalender uitgevoerd in 2-kleurendruk.

De prijs bedraagt f 3,25 per stuk.

Bestellingen gaarne door betaling van dit bedrag op giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

Jonge vrouw, 39 jaar, z.z.g.g. in klein moederloos gezin (goed milieu).

Brieven onder no. 62 buro M. en W.

Zojuist verschenen: „Het Humanistisch Verbond”

141 blz. — prijs f 2,-

Sinds de oprichting in 1946 staat het Humanistisch Verbond in de belangstelling... ook van jonge mensen.

Wat wil dat verbond nu eigenlijk?

Dit boekje geeft antwoord op die vraag. Het laat een aantal vooraanstaande humanisten, maar ook tegenstanders aan het woord. Een poging tot eerlijke voorlichting dus...

Te bestellen, bij voorkeur door storting of overschrijving van f 2,- op giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 40 cent aan postzegels insluiten.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Het decembernummer bevat o.a.

bijdragen van Annie Romein-Verschoor, L. van Gelder en H. A. Enno van Gelder

Proefnummer op aanvraag.

Abonnementsprijs:

f 13,50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van Socrates en voor studenten f 12,- per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan

HUMANISTISCHE STICHTING

SOCRATES

Postbus 114, Utrecht

Giro 58 22 93

MENS EN KOSMOS

Uit de inhoud: Dr. J. Niezing 'Het oorlogsbeeld als cultuurverschijnsel'; J. H. Bolt 'Planetisatie'; drs. D. E. King 'Impressies uit India'; dr. F. N. Sickenga 'LSD'; L. P. J. Braat 'Société Européenne de Culture' en dr. H. Groot 'Afrikaanse begrippen van tijd, geschiedenis en dood'.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Geschiedenis van het Humanisme in Nederland van Dr. A. L. Constandse

Verkoopprijs: f 8,90. Te bestellen bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht door storting of overschrijving op postrekening no. 30 49 60, met vermelding van de titel van het boek.